

Н. В. Шапран,

Національний університет «Острозька академія», м. Острог

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТІВ БРИТ. *ENVY*, НІМ. *NEID* І УКР. *ЗАЗДРИСТЬ* АНГЛІЙСЬКИМИ, НІМЕЦЬКИМИ ТА УКРАЇНСЬКИМИ ФРАЗЕОЛОГІЗМАМИ: ЗІСТАВНО-ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Відомо, що чи не єдиним ключем до розкриття душі народу є його мова, тому неабиякої актуальності набувають сьогодні лінгвокультурологічні студії, у межах яких починають домінувати зіставно-лінгвокультурологічні розвідки, оскільки будь-які явище, риса, характеристика, феномен стають очевидними лише на тлі порівняння з іншими такими ж явищами, рисами, характеристиками, феноменами. Важливим є викладення нашого розуміння обсягу фразеології та визначення критеріїв, які слугують підґрунтям для виокремлення лінгвокультурних концептів, зокрема концепту ЗАЗДРИСТЬ.

Ключові слова: репрезентація, концепт, фразеологізм, лінгвокультурологічний аспект, феномен.

Известно, что единственным ключём к раскрытию души народа есть его язык, поэтому особо актуальными сегодня становятся лингвокультурологические исследования, в рамках которых начинают доминировать сопоставительные лингвокультурные поиски, потому что любое явление, черта, характеристика феномен становятся очевидными только когда сопоставляют их с такими же понятиями, чертами, характеристиками, феноменами. Важным есть представление нашего понимания объема фразеологии и определение критериев, служащих основой для выделения лингвокультурных концептов, в частности концепта ЗАВИСТЬ.

Ключевые слова: репрезентация, концепт, фразеологизм, лингвокультурологический аспект, феномен.

It's clear that the only key to open the soul of people is their language, that's why it's becoming more and more popular to study lingocultural aspects, as every peculiarity, characteristic, phenomena become vivid and understandable only while comparing them with the same ones. In the article we explain our perception of phraseology and highlighting the bases for distinguishing lingocultural concepts and «envy» in particular.

Key words: representation, concept, phraseologism, lingocultural aspect, phenomena.

Чи не кожна лінгвістична розвідка розпочинається сьогодні як в Україні, так і на всьому пострадянському мовознавчому просторі з твердження про необхідність вивчення феномену людини крізь призму нових лінгвістичних напрямів, предметом дослідження яких став нерозривний зв'язок людини з її мовою та культурою. Особливо актуальними при цьому є студії, спрямовані на встановлення в людині тих фактів, які вирізняють її на тлі інших людей, бо саме ці факти дають змогу скласти складну мозаїку, ім'я якої – Людина. В екстраполяції на суспільство – це пошук національно-специфічних характеристик представників тієї чи іншої лінгвокультури. Відомо, що чи не єдиним ключем до розкриття душі народу є його мова, тому неабиякої актуальності набувають сьогодні лінгвокультурологічні студії, у межах яких починають домінувати зіставно-лінгвокультурологічні розвідки, оскільки будь-які явище, риса, характеристика, феномен стають очевидними лише на тлі порівняння з іншими такими ж явищами, рисами, характеристиками, феноменами. Головним методологічним прийомом при цьому є ідентифікація національно-специфічних характеристик мови певного етносу в екстраполяції на його культуру шляхом зіставлення цієї мови й культури з іншими (спорідненими та неспорідненими) мовами й культурами на тлі вивчення універсальних категорій, концептів, понять, смислів [див., напр.: Коцюба 2010; Мізін 2012].

З огляду на це, метою нашої статті є по-перше, викладення нашого розуміння обсягу фразеології, по-друге, визначення критеріїв, які слугують підґрунтям для виокремлення лінгвокультурних концептів, зокрема концепту ЗАЗДРИСТЬ, оскільки часто дослідники обирають для лінгвокультурологічного вивчення концепти із сумнівною лінгвокультурною значущістю.

Так, вибірка одиниць нашого фактичного матеріалу здійснювалася відповідно до широкого тлумачення обсягу фразеології, тобто під фразеологічними одиницями ми розуміємо не лише ідіоматику – центр фразеології, а й інші (периферійні) типи ФО, зокрема ті, що мають структуру речення, – прислів'я, приказки тощо. Стосовно периферійних ФО, то тут ми солідарні з думкою професора німецького університету в Ерлангені Ф. Зайлера [Seiler 1922, с. 53], який майже століття тому на основі семантичних, структурних і функціональних ознак визначив належність до фразеології таких типів ФО:

- 1) прислів'їв (Sprichwörter);
- 2) афоризмів, сентенцій (Aphorismen, Sätzen);
- 3) приказок (sprichwörtliche Redensarten);
- 4) парних словосполучень (sprichwörtliche Formeln);
- 5) крилатих слів (geflügelte Worte).

Щодо підґрунтя для виокремлення лінгвокультурних концептів, то тут слід назвати критерії, запропоновані С. Г. Воркачовим, В. І. Карасиком, А. М. Приходьком, Ю. С. Степановим [див., напр.: Воркачев 2003; Карасик 2007; Приходько 2013; Степанов 2004] та іншими відчизняними й зарубіжними лінгвокультурологами:

- 1) слово-ім'я концепту має бути поширеним (високочастотним);
- 2) слово-ім'я концепту повинно містити активну твірну основу;
- 3) слова-репрезентанти концепту мають активно входити до усталених ідіоматичних конструкцій;
- 4) «переживання» концепту представником лінгвокультури;
- 5) номінативна щільність концепту;

- 6) «неграничність» (відсутність меж) концепту;
- 7) «світоглядне орієнтування» концепту;
- 8) лінгвокультурна маркованість концепту;
- 9) комунікативна релевантність концепту;
- 10) мовна абстрактність (узагальнення значення лексичних реалізацій) концепту;
- 11) наявність «етимологічної пам'яті» концепту.

Саме ці критерії дають змогу стверджувати про лінгвокультурну значущість концепту ЗАЗДРІСТЬ для британської, німецької та української мовних спільнот. У наступних підрозділах і пунктах дисертації розглянемо фразеологічну об'єктивацію цього концепту в англійській, німецькій і українській мовах крізь призму трьох його складників – поняттєвого, образного та ціннісного (валоративного).

Аналіз нашого фактичного матеріалу дає змогу стверджувати, що у свідомості британців, німців та українців закріпилося переконання, що не існує нічого, чому не заздрить б. У німецькій мові на базі іменника *Gut* (благо, власність, товар, майно тощо) і прикметника *gut* (хороший; доброякісний) побудована навіть гра слів: об'єктом заздрості є *Güter*, тобто те, що в певній спільноті вважається хорошим. Проте хорошими можуть бути не лише речі, але й почуття та стосунки між людьми, що значною мірою розширює потенційне коло об'єктів, які викликають заздрість. Так, заздрість найчастіше породжують:

- 1) матеріальні блага (напр., гроші);
- 2) соціальні відносини (напр., вищий або середній прошарок населення);
- 3) почуття (напр., радість);
- 4) соціальні зв'язки (напр., відносний соціальний статус [див. про це детальніше: Exline 1999]);
- 5) якості, властивості або характеристики (напр., зовнішній вигляд);
- 6) здібності, уміння, обдарованість (напр., розумові здібності);
- 7) досягнення (напр., високі бали за навчання);
- 8) релігійна або національна належність (напр., християни чи іудеї);
- 9) продукти харчування (у німців є навіть окремих композит, що номінує заздрість, спрямовану на продукти харчування – *Futterneid* (харчова заздрість). Утім, психологи стверджують, що тут ідеться про біологічні потреби, які важливі для виживання людини [див., напр.: Otto 2000]).

Шкала актуальності благ або майна, на які спрямовується заздрість у певний період часу в тій чи іншій спільноті, безпосередньо віддзеркалює їхню ціннісну шкалу. Відповідно, генеза концепту ЗАЗДРІСТЬ у зіставлених лінгвокультурах тісно пов'язана з їхніми ціннісними пріоритетами та настановами. А це, у свою чергу, свідчить, що найперспективнішим для лінгвокультурологічного дослідження є вивчення саме ціннісного (валоративного) складника цього концепту.

Наголосимо при цьому, що заздрість є не завжди заздрістю, тобто вона є багатогранною, виявляючи різні форми й різні характеристики. Тому дослідники, починаючи від давніх греків, диференціюють різні види заздрості, оскільки заздрість – це більше, ніж домагання блага (майна), яке є в інших, але відсутнє у заздрісника. Заздрість з'являється лише тоді, коли заздрісник не може спокійно продовжувати своє існування, відмовившись від блага або майна, яких він домагається [Haubl 2008, с. 11]. Тому деякі науковці [див., напр.: Haidt 2001, 2003] називають заздрість «соціально-моральною інтуїцією», тобто таким, дещо «невизначено-примарним», почуттям, яке однією своєю гранню спирається на соціум, а іншою – на його цінності. Соціальну сутність заздрості підкреслює і кореляція концепту ЗАЗДРІСТЬ з такими соціально релевантними концептами, як ПРАЦЯ, ПРАВО, ВЛАДА, СОЛІДАРІСТЬ (див. про це нижче).

Інструментом установлення особливостей ціннісних складників концептів брит. ENVY, нім. NEID та укр. ЗАЗДРІСТЬ слугує в нашому дослідженні не просто мова, яка є системою світобачення, здійснюючи регулятивний вплив на людську поведінку, бо «ніщо так тісно не пов'язане з долею будь-якого народу, ніж його мова, і немає більш тісного взаємозв'язку, ніж між народом і його мовою» [Вайсгербер 1993, с. 114], а її культурорнашечена серцевина – фразеологія, зокрема пареміологія, яка несе в собі моральні цінності [Савенкова 2002, с. 15], оскільки в пареміях зафіксовані пам'яті, історія та етнічний менталітет народу [Воркачев 2004, с. 95].

Ще чотири тисячі років тому в давньоєгипетській «Книзі Мертвих» заздрість стояла першою у списку пороку. Наші предки були впевнені, що заздрість прямо веде спочатку до царства мертвих, а потім і до загибелі душі. Про заздрість згадується також і в давньогрецькій міфології [див. про це детальніше: Несветайлова 2010]. Так, Фтонос – демон, який утілював заздрість, представлявся в чоловічому образі. Будь-який людський успіх викликав заздрість Фтоноса, які призводили найчастіше до смерті об'єкта заздрості. Це поклоніння перед заздрістю богів (*phthonos theon*) у греків не зникло й нині. Воно продовжує існувати у вигляді народних марновірств і забобонів, остаточно перетворюючись на «заздрість людей» (*phthonos anthropon*).

У багатьох примітивних культурах віра людей у «заздрість богів» до людського щастя та успіху збереглася у вигляді оборонної магії (захисні магичні ритуали, що охороняють від «псування» тощо). Спочатку епічні герої не відчували страху перед «заздрістю богів», а скоріше обурювалися ними. Давні греки використовували богів для того, щоб не підпускати до себе близько нечистою совістю та насолоджуватися свободою своєї душі. Але поступово богобоязнь і страх перед божественним гнівом стали стрижнем міфологічної свідомості і «героїчна» модель культури Греції змінилася на етично-релігійну [Александрова 2002, с. 76]. Показово, що саме давні греки почали диференціювати «білу» (змагальну) та «чорну» (руйнівну) заздрість, що реалізується ціннісними (біла заздрість) і антиціннісними (чорна заздрість) ознаками концепту ЗАЗДРІСТЬ у переважній більшості лінгвокультур (див. нижче кольори заздрості).

Церковні наставники у перші століття нашої ери не розділяли цей подвійний підхід греків до заздрості. Вони відкидали діалектичну природу заздрості, піддаючи її безжалюній і викривальній критиці. У Старому

Заповіті поняття заздрості практично відсутнє, фігуруючи лише в таких словосполученнях, як *око заздрить*, *заздрісне око*, *гідний заздрості*, *чорна / біла заздрість*. У Новому Заповіті, навпаки, є численні згадки про заздрість і ревності. Сюжетне оповідання заздрості наголошується при описі ставлення іудейських первосвященників до Ісуса Христа, якого вони зрадили через заздрість.

Інші приклади заздрості у літературі Нового Заповіту, вписані в євангельську моральну доктрину, заперечують античні чесноти та змагальний дух, указуючи, що всяке прагнення до суперництва для християнина є аморальним (пристрасті до змагань і суперництва провокують заздрість, розбрат, лихослів'я, лукаві підозри). Ототожнюючи мораль з любов'ю, що характерно для християнської моралі, любов зводиться нею в ранг етичного абсолюту – *любов не заздрить*. Згідно з християнською доктриною людина подібна до бога, але не повністю, і залишається істотою земною, плотською, смертною та грішною. Тут заздрість проілюстрована поведінкою Сатани в поемі на біблейський сюжет «Утрачений рай», де Сатана, заздривши Богові, вирішує захопити Небеса. Він іде на Бога війною у спробі зіпсувати небесне життя і падає з Небес. Тут він буде Пекло, змагаючись з Небесами, стаючи деструктивною силою, прагнучою зруйнувати те, що створює Бог. Ця богословська ідея висловлена Святим Августином, середньовічним мислителем, який змальовував Життя як творчу силу, на протиположності до Заздрості, руйнівної сили (пор. у цьому зв'язку англійську паремію *Envy feeds on the living* (досл.: Заздрість живиться життям) [PDP, с. 81]).

Думка про гріховність і плотську природу заздрості у Новому Заповіті повторюється неодноразово. Киприян Картагенський проголосив заздрість коренем усякого зла – *radix est malorum omnium*. Заздрість була заборонена вже в найдавнішому моральному кодексі – Десяти Заповідях Мойсея (*Не жадай дому ближнього свого, не жадай жони ближнього свого, ані раба його, ані невольниці його, ані вола його, ані осла його, ані всього, що ближнього твого!*). Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що і в наївній картині світу носіїв зіставлених нами мов, зокрема німців, існує уявлення про заздрість як корінь будь-якого зла, напр.: *Neid ist Wurzel alles Übels* (досл.: Заздрість – корінь усього зла) [НУФС, т. 2, с. 76].

Проте проблема заздрості є в Біблії, все ж таки, неоднозначною. Сама лексема *заздрість* і похідні від неї слова вживаються в Святому Письмі 92 рази. Але Біблія вживає це слово у двох значеннях. Перше значення позитивне й означає святу заздрість. Апогеєм і взірцем цієї заздрості є заздрість самого Бога. Старий Заповіт багато разів стверджує, що Єгова є заздрісним Богом і любить вибраний народ заздрісною любов'ю. У Біблії ця свята заздрість означає величезну любов Бога, яка у своїх виявах нагадує людську заздрість, її нестриманість і непримиренність, хоч по своїй суті вона є чимось цілком іншим, оскільки вона не постає зі страху за любов когось іншого, а є вираженням турботи за вибраний народ. Бог не заздрить почестям, які Ізраїль віддає чужим божкам, бо знає, що вони не існують – це тільки ілюзія та обман диявола. Для своєї повноти щастя свята заздрість не має необхідності в людській любові. Але ця любов знає, що вибраний народ, віддаючи шану чужим богам, перебуває в смертельній небезпеці. І тому на його невірність вона реагує способом, що нагадує людську заздрість. Тільки Божа заздрість має завжди одну мету – милосердя, тобто запровадити незрячу людину до любові Бога та відкрити її для цієї людини.

Божа заздрість виражається також реакцією Ісуса на ідолопоклонство грошам у місці, де необхідно почитати правдивого Бога (вигнання торгашів зі святині). Євангеліст Святий Іоанн укладає в уста Ісуса слова 69-го псалму: *ревність до дому Твого з'їдає мене*, що можна також перекласти: *заздрість до дому Твого з'їдає мене*, оскільки грецьке слово *zelos* означає як одне, так і друге [Łucarz 2013]. Слово *ревність* більше пасує до поданого тексту, оскільки свята заздрість Бога, будучи вогнем любові, по суті є ревністю, поривом Божого Серця до людини. Божа Любов – *agape* – не заздрить, бо вона є заздрісною любов'ю, яка не заздрить. Божа заздрість присутня також у людях у міру присутності в них Святого Духа. Утім, служителі церкви (священники), у яких Святий Дух має бути присутнім завжди, у британській та українській лінгвокультурах наділяються неабиякою заздрістю, напр.: англ. *No envy like a monk's* (досл.: Немає такої заздрості, як у монаха); укр. *очі як у пона* – «про заздрісні очі» [PDP, с. 183; СФУМ, с. 476]. Цей факт надає негативу навіть позитивно-ціннісним настановам Божої заздрості, нівелюючи позитивні смисли при формуванні ціннісних складників концептів брит. ENVY та укр. ЗАЗДРИСТЬ.

Отже, із самого початку утвердження християнства заздрість було визнано істотною загрозою для життя віруючого, свідченням чого є її категоричне засудження в найдавніших творах ранньохристиянських письменників – апостолів (авторів канонічних і апокрифічних текстів), апостольських отців і апологетів християнства. Зокрема, отці Церкви III–V століть (Киприян Картагенський, Василій Великий, Григорій Ніський, Іоанн Золотоуст) визначали заздрість як важкий гріх, яким не можна нехтувати; закликали ставитись до нього з великою обачністю й боятися його. Вони вважали заздрість найгіршим гріхом і найзгубнішою пристрастю, оскільки заздрісник, випереджуючи того, кому заздрить, сам себе карає й мучить, ніколи не позбувається цього гріха й постійно в ньому перебуває [Ясіновська 2011, с. 67]. Прикметно, що аналіз нашого фактичного матеріалу виявив тісний зв'язок концептів ЗАЗДРИСТЬ і БЕЗСМЕРТЯ у ККС британців і німців, напр.: англ. *Envy never dies* (досл.: Заздрість ніколи не помирає); *The envious die, but envy never* (досл.: Заздрісники помирають, але заздрість – ніколи); нім. *Neid stirbt nicht* (досл.: Заздрість не помирає) [ODP, с. 67; Beyer 1985, с. 423] (пор. також висловлення Ф. Ларошфуко: «Заздрість завжди продовжується довше, ніж щастя тих, кому заздять» [Ларошфуко 1959, с. 8]).

Давнє схоластичне визначення називає заздрість журбою з приводу чийогось добра, але таке визначення дуже поверхове. По своїй суті заздрість є страхом за любов і за те, що з нею пов'язується, і без чого життя людини втрачає сенс. Крайньою формою заздрості є ненависть, у якій страх переходить у ненависть до особи, якій заздять. Проте зіставне вивчення ФКС британців, німців та українців дає змогу стверджувати, що антиціннісна ознака «ненависть» є актуальною виключно для представників німецького мовного соціуму (пор. у

цьому зв'язку німецькі паремії *Neid und Hass wohnen in einem Fass* (досл.: Заздрість і ненависть живуть в одній бочці); *Hass und Neid bringen viel Leid* (досл.: Ненависть і заздрість приносять багато страждань) [Beyer 1985, с. 423]), що свідчить про особливо негативне ставлення німців до емоції «заздрість».

В ієрархії смертних гріхів, починаючи з VII століття, заздрість із часом перемістилася з четвертого місця (список Григорія Великого, VII ст.) на друге (Хома Аквінський, XIII ст.). З огляду на те, що список смертних гріхів є також невизначеним – від семи до десяти, заздрість може займати й останню десяту позицію. Під гаслом смертного гріха заздрість пройшла через усю історію європейського середньовіччя. Утім, кореляція концептів заздрість і гріх простежується певною мірою лише в німецькій лінгвокультурі, напр.: нім. *Hass und Neid machen die Hölle weit* (досл.: Ненависть і заздрість розширюють (збільшують) пекло) [Beyer 1985, с. 423].

Серед головних гріхів заздрість займає згадані позиції не випадково, оскільки певною мірою вона є відзеркаленням тих гріхів, які стоять попереду неї. Заздрість, як і гордість, захланність та нечистота, не є конкретним вчинком порушення якоїсь заборони, а глибокою поставою людського серця, яка своїм корінням сягає попередніх гріхів. Її остаточною причиною є також невіра в безумовну любов Бога, що змушує людину шукати любов та її атрибути поза Богом. Захланність шукає любов у багатстві і владі; нечистота – у міжособових стосунках, надаючи їм – добрим і необхідним по своїй суті – ідолопоклонний характер, тобто ставить їх на місце Бога. Але річ не є Богом і не має його атрибутів, і тому не може заспокоїти серце людини. Її серце тужить за безумовною та нескінченною любов'ю Бога, і оскільки вона в неї не вірить, то піддається умовній і обмеженій людській любові. З огляду на те, що людина відчуває умовність і обмеженість любові та часто зазнає наслідків цього вже в дитинстві, то в неї з'являється страх за любов: чи вистачить любові і для неї, чи особа, яка її любить, не буде любити більше когось іншого, чи не залишить її [Lucarz 2013] (пор. у цьому зв'язку англійську паремію *Love and envy make a man pine* (досл.: Кохання й заздрість висушують (вимучують) людину) [DAP, с. 203]). Як бачимо, тут і проходить споконвічна розмита межа між заздрістю та ревністю (див. вище кореляцію концептів ЗАЗДРИСТЬ і РЕВНИВІСТЬ).

Лінгвокультурологічно показовою у цьому зв'язку є англійська ФО *to break the tenth commandment* (досл.: порушити десяту заповідь) [OT, с. 712], яка безпосередньо пов'язана з десятою заповіддю, означаючи, відповідно, «заздрити». Евфемістичність цієї ФО свідчить, на нашу думку, про те, що британці, на відміну від німців та українців, більшою мірою прагнуть приховати цю людську ваду за «маскою» ФО. До того ж, символ «маски» взагалі є властивим для заздрості, оскільки вона прикриває нею свої пороки: брехню, наклеп, обман, підступність. Тому символіка заздрості часто має одні й ті ж образи в багатьох лінгвокультурах: голова гарної жінки з тілом, яке вкрите лускою, або молода жінка, з-під маски якої показуються риси огидної старої, або образи змії, отрути [Александрова 2002, с. 77].

Таким чином, зіставно-лінгвокультурологічний аналіз етико-релігійних ознак концептів брит. ENVY, нім. NEID та укр. ЗАЗДРИСТЬ на фразеологічному матеріалі встановив, що диференціація ціннісних і антиціннісних ознак цих концептів бере свій початок від Давньої Греції, бо саме давні греки почали диференціювати «білу» (змагальну) та «чорну» (руйнівну) заздрість. Однак євангельська моральна доктрина заперечує античні чесноти та змагальний дух, указуючи, що всяке прагнення до суперництва для християнина є аморальним. Тому апостольські отці визначали заздрість як важкий гріх, найзгубнішу пристрасть, оскільки заздрісник, випереджуючи того, кому заздрить, сам себе карає й мучить, ніколи не позбувається цього гріха й постійно в ньому перебуває. Вивчення нашого фактичного матеріалу виявило, що найбільшою мірою антиціннісні етико-релігійні ознаки актуалізуються при розбудові німецького концепту NEID.

Література:

1. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 780 с.
2. Воркачев С. Г. Зависть и ревность : к семантическому представлению моральных чувств в естественном языке / С. Г. Воркачев // Известия АН. Серия литературы и языка. – 1998. – Т. 57. – № 3. – С. 39–45.
3. Воркачев С. Г. Сопоставительная этносемантика телеономных концептов «любовь» и «счастье» (русско-английские параллели) : монография / Сергей Григорьевич Воркачев. – Волгоград : Перемена, 2003. – 164 с.
4. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт : монография / Сергей Григорьевич Воркачев. – М. : ИТДК «ГНОЗИС», 2004.
5. Герас Ю. А. Когнитивно-лингвистические характеристики группы английских лингвокультурных концептов «Желание» / Ю. А. Герас // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2008. – № 80. – С. 47–54.
6. Гоббс Т. Сочинения : в 2 т. / Т. Гоббс ; [пер. с лат. и англ. ; сост., ред., авт. примеч. В. В. Соколов]. – М. : Мысль, 1991. – Т. 2. – 731 с.
7. Григоренко Н.В. Концепт «envy» и его языковая репрезентация в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Наталья Викторовна Григоренко. – Белгород, 2008. – 156 с.
8. Ерофеева К. Л. Зависть : философский аспект проблемы / К. Л. Ерофеева // Личность. Культура. Общество. – 2008. – Вып. 1 (40). – С. 328–335.
9. Журавлева С. В. Феномен ревности : этико-философский анализ : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 09.00.05 «Этика» / С. В. Журавлева. – Саранск, 2009. – 18 с.
10. Ионова Е. Зависть разрушает сердце, а жадность ведет ... к запорам? Ученые назвали 5 чувств, которые заставляют нас болеть / Е. Ионова. – Режим доступа : <http://murmansk.kp.ru/daily/24462.3/622739/>
11. Карасик В. И. Языковые ключи / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград : Парадигма, 2007. – 520 с.
12. Каренина А. Зависть как заразная болезнь / А. Каренина. – Режим доступа : <http://www.proza.ru/2002/09/26-45>
13. Кернберг О. Ф. Тяжелые личностные расстройства : Стратегии психотерапии / О. Ф. Кернберг ; [пер. с англ. М. И. Завалова]. – М. : Независ. фирма «Класс», 2000. – 464 с.

14. Кляйн М. Зависть и благодарность. Исследование бессознательных источников / М. Кляйн ; [пер. с англ. А.Ф. Ускова]. – СПб. : Б.С.К, 1997. – 93 с.
15. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы / Анатолий Николаевич Приходько. – Днепропетровск : Белая Е. А., 2013. – 307 с.
16. Савенкова Л. Б. Русская паремиология : семантический и лингвокультурологический аспекты / Людмила Борисовна Савенкова. – Ростов н / Д. : Изд-во Ростовского ун-та, 2002. – 240 с.
17. Саторин И. Зависть и жадность / И. Саторин. – Режим доступа : <http://progressman.ru/2009/10/bu/>
18. Степанов Ю.С. Константы : Словарь русской культуры / Юрий Сергеевич Степанов ; изд. 3-е, испр. и доп. – М. : Академический Проект, 2004. – 992 с.

СЛОВНИКИ ТА довідники

19. АУСФ Баранцев К. Т. Англо-український фразеологічний словник / К. Т. Баранцев. – К. : Т-во «Знання», 2005. – 1056 с.
20. Квеселевич Д. И. Русско-английский фразеологический словарь / Д. И. Квеселевич. – 2-е изд., стереотип. – М. : РЯ, 2000. – 705 с.
21. НУФС Німецько-український фразеологічний словник / [укл. В.І. Гаврись, О. П. Пророченко]. – У 2 т. – К. : Рад. школа, 1981. – Т. 1. – 416 с. ; Т. 2. – 382 с.
22. ППЗ Приказки та прислів'я про заздрість. – Режим доступа : <http://vislovi.org.ua/prikazki-temi/73-zazdrist.html>
23. СФУМ Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. – К. : Наукова думка, 2003. – 1104 с.
24. Aphorismen : Spott, Neid und Missgunst. – Режим доступа : http://www.sprueche-universum.de/Aphorismen_12/Spott%252C-Neid
25. Beyer H. Sprichwörterlexikon : Sprichwörter u. sprichwörtl. Ausdrücke aus dt. Sammlungen vom 16. Jh. bis zur Gegenwart / H. Beyer, A. Beyer ; [2., unveränd. Aufl.]. – Leipzig : Bibliographisches Institut, 1985. – 712 S.
26. BNC British National Corpus. – Режим доступа : <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>
27. DAP Dictionary of American Proverbs by Wolfgang Mieder. – NY ; Oxford : Oxford University Press, 1992. – 720 p.